

UČITELJSKI TOVARIŠ.

Glasilo

„Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani.“

Izdavatelj in urednik:

Andrej Žumer,

mestni učitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik.

Št. 10.

Ljubljana, 15. vel. travna 1890.

XXX. leto.

Vsebina: Prof. Fr. Orožen — Ljubljana: O zemljepisnem pouku. — L. Jelenc — Št. Jurij pri Kranji: — Uredba učiteljskih plač na Kranjskem. — e: Učiteljske plače na Goriškem. — Marija Šerc — Domžale: Kateremu otroku naj učitelj skazuje največjo ljubezen in potrpežljivost? — V. Ribnikar — Dol. Logatec: Šolska delarna. — Druga skupščina „Zaveze slov. učiteljskih društev“. — L. Stiasny — Kamnik: Nekaj črtic iz šolskega življenja v Kamniku v minulih stoletjih. — J. Marn: Knjiga Slovenska. — Ukazi in odredbe šolskih oblastev. — Književnost. — Vprašanja in odgovori. — Dopisi: S Trate. (Konec). — Z Radovice. — Iz Kranjskega šolskega okraja. — Iz Gorjan. — Vestnik. — Uradni razpisi učiteljskih služeb. — Listnica uredništva.

O zemljepisnem pouku.

I. O zemljevidih.

Med staroveškimi narodi se je najbolj razvijala zemljepisna znanost pri Grkih. Po teh se je tudi pri drugih narodih udomačil izraz „geographia“. Ta izraz je nastal v dobi slovečega Eratóstena okolo 200. pr. Kr. Eratósten je bil znamenite ptolemajske knjižnice nadzornik v Aleksandriji ter si je največjo slavo pridobil s tem, da je prvi zmeril zemeljsko površino. Stoprav Eratósten je znanstveno obravnaval zemljepis v svoji znameniti knjigi „Geographia“. Prvotno pomeni beseda „geographia“ narisano zemeljsko površino, tedaj zemljevid. Šele pozneje znači pri Bizantincih „geographia“ opis zemlje, kar nam tudi kaže slovenski izraz zemljepis. Zemljepis nam pa opisuje zemljo s posebnim ozirom na človeško bivališče ter ima pokazati v prvi vrsti človeku njegovo obližje.

Glavni pripomoček zemljepisu je zemljevid. Treba torej, da si malo ogledamo to podlago zemljepisnega pouka ter spoznamo, kako je napredovalo risanje zemljevidov ali

„kartografija“. Pri tem premišljevanji bomo našli marsikak koristen migljaj gledé zemljepisnega pouka.

Kakšen namen ima zemljevid? Zemljevida prvotni namen je bil, da se nariše in spozna medsebojna leža človeških bivališč in krajev na zemeljski površini v vodoravnem razmerju, kar se mnogo laže doseže z zemljevidom, kakor pa z besedo in številkami. Najstarejši zemljevidi nam predočujejo z znamenkami pik in črt obrežje morsko, reke, človeška bivališča, pa tudi pota in ceste. —

Kje so nastali najstarejši zemljevidi?

V Severni Ameriki, na Kitajskem in v deželah ob Sredozemskem morju so nastali najstarejši zemljevidi popolnoma neodvisno drug od drugega. Zakaj, te dežele niso bile takrat v nikaki zvezi. Ferdinand Kortež je dobil pri odkritju Mehike od tamošnjih prebivalcev dobre zemljevide, kateri so služili španskim mornarjem pri vožnji ob mehikanskem obrežju, Pary je odkril Fury-preliv in Hekla-preliv v Severnem ledenem morju s pomočjo zemlje-

vida, katerega mu je narisala žena nekega Eskimovca. Drugi Eskimovci so narisali Rossu Starejšemu poteze Boothia-zaliva. Mnogo so pripomogli od Eskimovcev leta 1858. narisani zemljevidi, da so se našli ostanki nesrečne Franklinove ekspedicije, ki je odplula leta 1845., da odkrije morje severnih prebrodov. Pri Indijancih na polotoku Labrador in pri prebivalcih ob Skalnatih gorah severno-ameriških so našli na drevesni skorji narisane zemljevide. Vsi ti zemljevidi so obsegali le ožjo domovino dotičnih razrodov.

Pri Kitajcih pa nahajamo že v davnem času zemljevid vsega obširnega cesarstva. Ali šele pri Grkih se je kartografija bolj razširila in izdatno izboljšala. Taletov učenec Anaksimandros je narisal okolo leta 550. pr. Kr. prvi zemljevid zemeljske površine, seveda po tedanjih nazorih o naši zemlji. Mnogo so Grki na tem polji napredovali, ko so se posluževali matematičnega zemljepisa pri risanju deželá. Aristoteljev učenec Dikaiarchos (okolo leta 320. pr. Kr.) je prvi skušal narisati vzporednik in poludnevnik na svojem zemljevidu, da bi s pomočjo teh dveh krogov natanko določil neko mesto na otoku Rhodos. Krates iz Malla (160—150. pr. Kr.) je napravil prvi globus, ki nam najpraviše predočuje zemeljsko lice. Ptolemaj (okolo 140. pr. Kr.) se je posluževal zemljevidov, ki so že imeli popolno stopinjsko mrežo. Stopinjska mreža še ni bila temelj kartografiji in služila je le bolj v to svrhu, da so se določile nekatere zemljepisne širjave.

Risanje zemljevidov se je še zmirom opiralo na cenitev daljave med posameznimi kraji. Daljava se je dala določiti, ne pa natančna zemljepisna leža dotičnih krajev, kar se je šele doseglo z magnetno iglo. Mornarji so tedaj izumili zemljevide, takozvane kompasove zemljevide. Početkom 14. stoletja nahajamo te vrste zemljevide pri Italijanih in Katalanih. Na zemljevidu so narisane veterne rože, in kakor solnčni žarki se razprostirajo pisane črte na različne stvari sveta ter se zopet združijo na drugih točkah zemljevidovih z drugimi veternimi rožami. Mornarji so tedaj risali obrežja obris tako rekoč v pajčevino,

katere niti se stekajo v kompasove zvezde. Ti zemljevidi nam predstavljajo s precejšnjo natančnostjo dežele ob Sredozemskem morji.

V 15. stoletji so zopet uporabljali stopinjsko mrežo Ptolemajovo in slavni Enej Silvij (pозnejši papež Pij II.) je spoznal s tem pripomočkom, da je na tedanjih zemljevidih Kitajska potisnjena preveč proti severu, kar se tudi ni ujemalo s poročili potnikov o toplem podnebju kitajskem. Mercator (Kremer) pa je leta 1569. na svojih zemljevidih narisal pravo razmerje med vzporedniki in poludnevnik, ali šele v 17. stoletji so znali natanko preračunati zemljepisno dolgost. Ptolemaj je cenil podolžno os Sredozemskega morja na 62°; sedaj se je pa dognalo, da znaša samo nekaj nad 41° in šele francoski kartograf Delisle († 1726) je uvedel to novost v zemljevide.

Sedaj pa je tudi večje postalo zanimanje za navpično razmerje na zemeljski površini. Na starih zemljevidih se nam gore vidijo kot vrste malih krtin, če gledamo od strani. V 18. stoletji so se ozirali pri risanju na vodoravno in navpično razmerje. Opazovalec se mora v duhu povzdigniti v zrak, ali pa z balona gledati na zemljo in tedaj dobi pogorje sliko gosenic s strešnimi rebri. Tega načina se je prvič poslužil pri risanju zemljevidov Homann leta 1718. v svojem delu „Provincia Brisgoia“. Francoski zemljepisec Buache pa je leta 1837. predložil francoski akademiji zemljevid preliva la Manche, kjer so bile tudi zaznamenovane morske globočine od 10 do 10 vrst. To je bil prvi profil, podolžni presèk morského dna od Nemškega morja skozi preliv la Manche do Atlantskega morja.

Leta 1785. je Švicar Pfyffer dogotovil iz voska prvi zemljevid v reliefu. Dupain-Triel je izdal leta 1791. zemljevid Francoske, na katerem so bile isohypse (črte, ki vežejo mesta iste nadmorske višine) zaznamenovane s pikami. Leta 1818. so začeli izdelovati na predlog Laplacov zemljevid Francoske z gladinskimi črtami. Avstrijanec Hauslab je popolnil te vrste zemljevide s tem, da je začel risati z jednako barvo kraje, ki imajo malone isto višino. Čim višji je bil kraj, tem

temnejša barva se je porabila pri risanju. Tako so nastali hypsometrični zemljevidi.

V Nemčiji je neki častnik predlagal, da bi se označilo gričevje in gorovje z lučjo in senco v vzporednih črtah. Lehmann se je poprijel načela: „čim strmeje tem temnejše“ in je narisal s črno barvo gorska rebra, katerih poševnost je prekoračila 45° , menj poševne strani pa od 5° do 5° z vedno svitlej-

šimi barvami. V vojaške in turistične svrhe je bilo to velike važnosti in še dandanašnji je pri večini zemljevidov površina tako risana, da se križem črta ali „šrafira“. Sploh pa je v zadnjih desetletjih kartografija tako napredovala, da imamo za različne prikazni in razmere posebne in z veliko natančnostjo izdelane zemljevide. *(Dalje prih.)*

Prof. Fr. Orožen — Ljubljana.

Uredba učiteljskih plač na Kranjskem.*)

Leto za letom so vlagali kranjski učitelji pri rednih letnih konferencah prošnje na slavni deželni zbor za povikšanje svojih malih plač. Nikedar pa tega niso naredili vsi šolski okraji, ampak jedno leto ti, drugo leto drugi. Še manj so se pa posvetovali okraji med seboj o vzajemnem postopanju v tej važni stvari. Nekateri so volili poseben odsek, koji je imel nálog sestaviti prošnjo, po drugod jo je že v žepu prinesel h konferenciji kak tovariš in zbrana konferencija jo je podpisala. Lehko je tedaj umevno, zakaj tako različna zahtevanja v teh prošnjah! Kar je ugajalo dotičniku, to je poudarjal v prošnji. Čuditi se temu ne smemo, saj vsak zna, kje ga čevelj žuli, stvari pa je bilo na kvar. Ko bi se bili vsi okraji poprej zjediniili in stopili pred slavni deželni zbor, rekoč: „To so želje kranjskega učiteljstva gledé izboljšanja njegovih gmotnih razmer“, gotovo bi bilo bolj vplivalo na zakonodajalca in izdatno olajšalo delo poročevalcu. Iz toliko raznih željâ je jedro težko dobiti.

Vsak učitelj je pričakoval nekoliko pomoči — potrebni smo je vsi — a dosegla jo bo dobra tretjina. Dvema tretjinama kranjskega učiteljstva ne bo novi zakon olajšal gmotnega stanja. Tlačila jih bo še vedno skrb za svoje in gledati bodo morali z dovoljenimi postranskimi zaslužki pomnožiti svoje dohodke.

*) To razpravo smo priobčili zategadelj, da se izvé tudi mnenje selskih učiteljev. Ured.

Teh dobiti ni lahko, na kmetih nemogoče. Prejšnje čase so bili učitelji orgljevci, sedaj je že v mnogih krajih služba organista in cerkovnika združena. Tu je učitelj navezan samo na svojo suho plačo. In vender je življenje na kmetih v marsičem dražje, nego v mestu, osobito v takih vaséh, ki so blizo mest in večjih industrijalnih krajev. Ne le Notranjec, kmetovalec sploh na drobno doma nerad prodaja, če v mestu tudi ceneje dá. Pošlji iskat za 3 kr. smetane ali za 5 kr. krompirja, posmehovali se bodo učitelju in norčevali se ž njim. Naročevati si moramo mnogo stvari iz mesta in plačevati donaševalca. Raztrgan pa učitelj tudi na kmetih ne sme hoditi, kar menda mislijo nekoji učitelji.

Laže je dobiti učitelju postranskega zasluzka v mestu in trgu. V koliko pomoč jim je že obrtna šola! Prislužijo si ž njo od 80 — 100 glđ. Kjer imajo tudi posebne ure, kjer dobé še kako instrukcijo v premožnejših hišah, ondi se učitelju pač ni treba pritoževati o slabih dohodkih.

Prav je torej, da naš novi zakonski nárt nekoliko bolje govori za učitelja na jednorazrednici — za učitelja na kmetih. Njegovo stanje je najtežavnejše. „Auf eine einclassige Volksschule gehört ein ganzer Mann“, govori imeniten pedagog. Sam je odgovoren za vzgojo in pouk izročene mu mladine, kar na več razrednicah drugi popravi, kar prvi pokvari. Nikedar naj bi se novinec ne na-